

Archeologie kan een belangrijke bijdrage leveren aan het welzijnsbeleid van gemeenten, blijkt uit recent onderzoek. ‘Archeologen zijn natuurlijk geen zorgverleners. Maar we kunnen gemeenten helpen om het welzijn van inwoners te versterken en de druk op de zorg te verlichten.’

Met graven de sociale cohesie verbeteren

Archeologie werkt voor welzijn

Oorlogsveteranen met PTSS werken sinds een paar jaar mee aan opgravingen bij het Belgische Waterloo.

‘Recovery on the battlefield’ is zeer waardevol, merkt het Nederlands Veteranen Instituut. Juist het werken op dat voormalige slagveld, het opgraven, administreren en bergen van oude wapens, munitie en skeletten van gesneuvelde soldaten en paarden blijkt een hulpmiddel bij het herstel van de getraumatiseerde militairen. Archeologie biedt soms een bijzondere context, zegt Martijn van Poecke, werkzaam bij de Stichting Erfgoed Zeeland. ‘Er zit magie in de archeologie.’ Hij was als adviseur betrokken bij een onderzoek van Monique van den Dries (Universiteit Leiden) en Heleen van Londen (Universiteit van Amsterdam) naar de mogelijkheden om archeologie als instrument voor welzijn in te zetten.

Voor hun onderzoek ‘Archeologie en het sociaal domein’ spraken ze met meer dan 20 deskundigen uit het sociaal domein, de financiële sector, de archeologie en (gemeentelijke) bestuurders. Conclusie van nagenoeg alle betrokkenen: hier zit muziek in. Zoals mensen met dementie soms heil hebben bij muziektherapie, mensen met afstand tot de arbeidsmarkt kunnen opknappen van het werken in een moestuin of een kinderboerderij, zo kan meewerken met archeologen ook heilzaam zijn. ‘Onderzoek doen naar de geschiedenis van de eigen buurt, helpen bij een

opgraving: het kan de sociale cohesie verbeteren, isolement verminderen en zo preventief werken en het welzijn versterken.’

NIEUWE VERBINDINGEN

Sportactiviteiten, samen muziek maken en gemeenschappelijke natuurprojecten zijn in het sociaal domein al jaren geaccepteerd als mogelijkheid om mensen (weer) mee te laten doen in de samenleving, zegt Jordy Clemens, wethouder in Heerlen. ‘Ik denk dat we het belang van archeologie daarbij lang niet hebben gezien. Dat is nog grotendeels onontgonnen gebied.’

In Heerlen merkt hij hoe positief de connectie tussen sociaal domein en archeologie kan uitpakken. Clemens: ‘Het heeft

hier enorm geholpen om inwoners weer trots te maken op het verleden. Nadat het mijnverleden letterlijk en figuurlijk was gesloopt en inwoners van hun identiteit had beroofd, hebben we het rijke Romeinse verleden (Heerlen was in de Romeinse tijd zeer belangrijk als Coriovallum) naar boven gehaald.’

Een project als ‘Heel Heerlen graaft’ waarbij archeologen samen met bewoners in hun achtertuinen mochten graven, heeft niet alleen nieuwe wetenschappelijke inzichten opgeleverd, maar ook gezorgd voor nieuw zelfvertrouwen en nieuwe verbindingen tussen bewoners, zegt de wethouder. ‘Onze inwoners zijn weer trots op hun omgeving, hun identiteit en ons bijzondere Romeinse verleden. Cultuurbeleid is ook ▶

sociaal beleid, wij hebben hier gezien hoe dat elkaar kan versterken.'

Bij de recente herinrichting van het stadshuisplein werden naast stedenbouwkundigen ook archeologen en inwoners betrokken. Clemens: 'Het is een plein met water en groen, waar kinderen kunnen spelen, maar er is meer. Op zo'n 20 verschillende plaatsen zijn verwijzingen naar de Romeinse tijd in het plein aangebracht. Dit is een plein van Heerlen en de inwoners, dit kun je niet zomaar optillen en ergens anders neerleggen. Dat zorgt allemaal voor verbinding van onze inwoners met elkaar en met deze plek.'

Je kunt archeologie niet inzetten als vervanging voor zorg en welzijn, aldus de Heerlense SP-wethouder. 'Maar het is wel belangrijk om de gereedheidskist die we hebben als samenleving om mensen mee te laten doen, uit te breiden. Archeologie kan daarbij een fantastisch hulpmiddel zijn. Onze keuze voor erfgoed heeft ons veel meer gebracht dan we ooit konden vermoeden.'

INTEGRATIE

Diezelfde ervaring heeft Mohssine Dahhan, beleidsadviseur archeologie en monumenten in Almere.

'Dit is een jonge stad, maar hier ligt sinds de prehistorie heel veel cultuur onder de grond. Toen ik hier in 2008 kwam werken heb ik het initiatief genomen om nieuwe Almeerders verhalen te vertellen over Almere. Dat waren vluchtelingen, Syriërs, later bijvoorbeeld ook Oekraïners. Zo krijgen nieuwe inwoners een verbinding met hun nieuwe omgeving, het zorgt voor integratie en sociale cohesie onderling.' Archeologische vindplaatsen worden in Almere 'in situ' bewaard, het verleden blijft ondergronds. De gemeente betreft bewoners actief bij de inrichting van zo'n locatie. Zo is de vindplaats Zenit nu een populair park, waar het verleden bovengronds zichtbaar is gemaakt. Er zijn 'prehistorische' speelhutten, er is een kunst-

werk dat verwijst naar oude rituelen en vondsten, een podium en een vuurplaats. Dahhan: 'Ik sprak laatst iemand van 18 jaar die vertelde: ik was hier als klein kind en dit was zo'n fijne plek. Hij herinnerde zich de verhalen die erbij horen. Die feedback is mooi. Inwoners hebben wat geleerd over de historie van hun woonomgeving en ze zeggen: fijn dat het er was en nog steeds is.' We hebben een Erfgoedhuis: daar kun je koffiedrinken, mensen ontmoeten en meer zien en horen over de geschiedenis van Almere. Niet alleen van wetenschappers, maar juist uit de eerste hand van medebewoners die het erfgoed zelf tot leven brengen.'

Mohssine Dahhan: 'Archeologie is voor mij meer dan je wettelijke taken uitvoeren. Als gemeente Almere proberen wij het als participatie-instrument te gebruiken en in te zetten. Of het de druk op het sociaal domein direct vermindert is lastig in harde euro's te bewijzen, maar in de praktijk zien we dat deelnemers hun sociale netwerk vergroten en actiever meedoen in de stad. Die sociale winst is onmiskenbaar.

Het verbindt mensen zeker, het werkt als integratie-instrument. Dat is natuurlijk allemaal winst.'

VERDRAG VAN FARO

Ze zijn ervan overtuigd dat archeologie in de volle breedte meer waarde kan hebben voor de samenleving, zeggen de drie onderzoekers. En dat in de praktijk brengen is ook de opdracht die voortkomt uit het Europese verdrag van Faro, dat Nederland in 2024 ondertekende. Monique van den Dries: 'Daarin staat heel duidelijk dat niet het erfgoed en de materie centraal staan, maar de waarde die erfgoed heeft voor de samenleving. Erfgoed is pas betekenisvol als mensen ermee aan de slag gaan.'

Van den Dries: 'Onze sector had lang een nogal gesloten houding die je zou kunnen omschrijven als: "Blijf van mijn vindplaats af." De archeoloog mocht ergens even wat doen voordat er een nieuwe wijk werd gebouwd. Bestuurders vonden het duur en het zat in de weg, maar die opvatting verandert snel. Gemeenten en ontwikkelaars zien nu ook dat archeologie iets terug kan geven. Bijvoorbeeld wanneer een archeologisch bedrijf, de universiteit of gemeente toekomstige bewoners bij een opgraving betreft, zoals bijvoorbeeld in Oss gebeurde. Dat zorgt ervoor dat zij zich in een vroeg stadium al met elkaar en hun toekomstige woonomgeving verbinden.

'Zo krijgen nieuwe inwoners een verbinding met hun nieuwe omgeving'

‘Archeologen zijn geen zorgaanbieders, maar ik denk dat we in de preventie veel kunnen betekenen’

Als archeologische sector realiseren we ons ook steeds beter dat archeologie iets wederkerigs kan zijn; we kunnen iets teruggeven aan de gemeenschap die voor archeologisch onderzoek betaalt. Zeker de afgelopen tien jaar realiseren we ons dat archeologie ook een sociaal doel kan dienen. Dat je als middel in kunt zetten voor een maatschappelijk doel, en niet alleen maar voor de wetenschap.’

COMMUNITY-PROJECT

Heleen van Londen: ‘Archeologie is heel praktisch. Je kunt heel makkelijk instappen op verschillende niveaus: zowel abstract als heel concreet over wat je in je handen hebt.’ Al jaren werkt zij vanuit de Universiteit van Amsterdam tijdens veldwerk op Terschelling met studenten en eilanders samen. ‘Er is door dat veldwerk nu een verhaal over de vroege geschiedenis van het eiland. Dat was helemaal onbekend. Er is een museum, en stichting, een website, een appgroep, er is een nieuw sociaal weefsel ontstaan. Zowel onderling op het eiland, als tussen eilanders en studenten. Het is zowel een onderwijs- als een community-project geworden, dat op allerlei fronten bijdraagt aan het welzijn van mensen. Zonder dat dat aanvankelijk het doel was.’

Martijn van Poecke: ‘Wij merken alle drie dat als we iets archeologisch doen, heel veel mensen graag mee willen doen. Bij ons project Romeins Zeeland zijn zowel archeologen als toeristen als eigenaren van strandtenten enthousiast en betrokken. Journalisten zagen het strand eigenlijk

vooral als een bak zand, maar nu kreeg ik laatst een telefoontje van Omroep Zeeland: stuur alsjeblieft alles wat je hebt aan ons door, want als we hierover iets uitzenden of online zetten, merken we dat meteen aan een enorme stijging van onze bezoekcijfers.’

Op zijn eigen werkplek bij Erfgoed Zeeland kreeg Van Poecke van een meisje van 17 jaar de vraag of zij stage mocht komen lopen. ‘Zij was uitgevallen op school en deed nergens meer aan mee. Na overleg met de leerplichtambtenaar kon het worden geregeld. Zij bleek heel goed te kunnen tekenen en heeft bij ons duizenden jaren oude vuurstenen werktuigen en scherven getekend. Die zijn in een wetenschappelijk tijdschrift gepubliceerd. Ze bloeide enorm op. Zo waren wij als erfgoed specialisten ineens de context waarin iemand weer de weg omhoog vindt. Geen hulpverleners, geen zorgaanbieders, maar wel van grote betekenis.’

PARTICIPATIE EN PREVENTIE

Uit de gesprekken die ze hebben gevoerd blijkt dat archeologie volgens alle betrokkenen van betekenis kan zijn in het sociaal domein. Het draagt bij aan maatschappelijke doelen zoals welzijn, participatie en preventie, stellen de onderzoekers. ‘Het zorgt voor verbinding tussen mensen onderling, en verbinding met de plek waar ze wonen. Dat bevordert het welzijn.’

Chrystel Brandenburg, senior-adviseur archeologie bij de gemeente Leiden, is niet verbaasd over de uitkomst van het onder-

zoek, zegt ze. ‘We zien al jaren welke positieve effecten ‘hands on’, op welk terrein dan ook, heeft. Wat dat doet met het welzijn van mensen. Samen werken aan iets. De één haalt er intellectuele uitdaging uit, voor de ander is het heerlijk om buiten en ook zinvol bezig te zijn. Het is rustgevend, geeft een doel. We moeten gewoon beginnen. Vanuit de archeologie is er een groeiende groep professionals die dit ziet zitten. Je moet klein beginnen, bij projecten zonder tijdsdruk.’

Belangrijk punt volgens haar: ‘Er moet aandacht zijn voor het mentale welzijn van deelnemers. Goede begeleiding is belangrijk. Archeologen kunnen veel, maar die hebben die expertise natuurlijk niet.’ Van den Dries: ‘Om studenten meer vertrouwd te maken met participatie starten we met subsidie van de gemeente Den Haag in september met een minor ‘participatie in Erfgoed’ die toegankelijk is voor alle HBO-en WO-studenten, niet alleen voor archeologiestudenten.’

Het onderzoek laat zien dat archeologie geen wondermiddel is, maar een onverwachte bondgenoot kan zijn in het sociaal domein, stellen de onderzoekers. ‘Vrijwilligers betrekken, bewoners activeren, wijkgericht werken: dat past heel goed binnen elke gemeentelijke aanpak, en ook heel goed bij archeologie. Onze oproep is dan ook: durf te experimenteren. Zoek binnen je eigen gemeente naar de verbinding tussen erfgoed en sociaal beleid, maak ruimte voor pilots. Archeologen zijn geen zorgaanbieders, maar ik denk dat we in de preventie veel kunnen betekenen.’ ●

ADVERTENTIE

VACATURES BIJ DE OVERHEID

Binnenlands Bestuur is al 45 jaar de marktplaats voor overheidsvacatures, we hebben voor u een aantal interessante functies op een rij gezet.

Binnenlands Bestuur

- Adviseur regionale economie (Gemeente Het Hogeland)
- Manager Realisatie Watersysteem (Waterschap De Dommel)
- Subsidie Adviseur (Gemeente Tilburg)
- Adviseur Informatiebeheer (Gemeente Haarlemmermeer)
- Directeur Bedrijfsvoering / CIO (Gemeente Bodegraven-Reeuwijk via Geerts & Partners)
- Teamleider Subsidies (Fonds Podiumkunsten via Publiek Netwerk)
- Teammanager Concern Control (Regionale Belasting Groep)
- Managing Consultant Veiligheid (BMC)

Compleet vacatureaanbod op binnenlandsbestuur.nl/vacatures